

MAGYAR MŰSA.

Költ Bétsben 5. Septemberben 1787.

*Hadd lássák leg-alább vétkes Unokáink
Mire tzeloztanak mostani munkáink. Bartfai.*

Tulajdona az a' nemes léleknek, hogy mennél több
viszontagságoktól látszik nyomattatni, annál
hathatósab erővel 's nagyobb bátorsággal szaggasson a'
ditsősségre. Szép jeleit tapasztalljuk ennek majd min-
dennap Hazánkban, mert midőn a' fokféle Országunk-
béli nyelveknek külömbsege, más idegennek szüksé-
ges tanulása, 's egyéb illeteni akadályok miatt,
Nemzetünknek közönséges világosodásáról majd két-
ségbe kell vala esnünk: akkor láttuk Apollót egein-
ken leg-kellemetefebb fénnel fel-virradni. Most igye-
keznek Tudósfaink leg-inkább, mind a' bölts Regiség-
nek, mind a' máj fel-derülttebb Nepeknek kintseit tu-
lajdoninkká tenni; a' szelíd Músákat Hazánkba szállí-
tani; a' tudományt, jó ízlést terjeszteti. — Nem
azt akarom ez által mondani (vétkezném Nemzetem
ellen!) mintha csak most kezdené magát nálunk a' jó
ízlés mutatni: korántsem! bár miként ítéltenek légyen-
is némelyek felőlünk balúl vélekedő Szomszédaink
közzül, nem tagadhattyak mindazonáltal orzsa-pírú-
lás nélkül, hogy számosan voltanak Férjűaink, kik-
nek írásaiat magok-is haszonnal 's gyönyörűséggel ol-

S s s

Vas-

vashatták. Vóltanak arány Százaink minékünk-is, mellyekben nállunk a' szép Tudományok 's szabad Mesterségek fok más akkorbéli Nemzetek felett virágoztak. Vóltanak Fejedelmeink, kik valamint Országunkat kín hatalmas fegyverrel őrzötték, úgy itthon a' szelíd Músákat atyai kezekkel ápolgatták, védelmezték. — Nem ezekről szóllok; mert régiebb Tudósaink' munkáikat, mint Magyarok, majd nem-is tulajdoníthattyuk magunknak, mivel többnyire mind olyan nyelven íratattak, melly nem a' miénk. — Értem tehát azon mái Íróinkat, kik ettől a' bal vélekedéstől magokat el-foglaltartni nem engedték, hogy *ha ki magának a' tudós világ előtt hírt, nevet, 's halhatatlanságot szerezni akar, — Deákul írjon,* — azokat értem, kik, mint Hazájoknak igaz fiai, semmi akadályt nem tekintvén, egész erővel támogatják, ékesítik hanyatló nyelvünket. — Melly fontos dolog légyen a' haza nyelvnek művelése, tsak az láttatik még nem tudni, a' ki valamint minden tudományokban idegen, úgy a' polgári Tárfaságnak tulajdonát sem esméri. Olly szorosan vagyon ugyan-is öfzve-kaptsolva akármelley Hazának állapota a' maga tulajdon nyelvével, hogy akár jó, akár bal forsára nézve, mindenkor evvel edgy kereken forogni láttassék mind külső, mind belső szerentséje. „Bizonyítják ezt az el-múlt dolgokat emlékeztető Könyvek: „bizonyítják fok szomorú eseteket beszéllő romladékok: bizonyíttyák edgynehány hatalmas Népeknek „meg-nyomorúlt maradéki. Nyelvekkel edgyütt virágozott szerentséjek, nyelvekkel edgyütt el-fogyatkozott. *A' M. Helik. vez. Kalauz.*“ Soha semmi Nemzet nem jutott közönséges világosságra idegen nyelven; a' Görög Görögön, a' Deák Deákon, az Olasz

Olafz Olafzon, az Anglus, a' Frantz — mind a' magáén lett tudóffá.

Nyelvünknek szükségét nem okozhattuk már mi is, ha tsak önnön tehetetlenségünket vallani nem akarjuk: de hogy sem *Zechenterezzen* valaki, inkább is maradjon örökös fetsétségében. — Nyilván megmutatták már Íróink, hogy szintén olly fetséggel olly tüzzel, olly gyengült nyájassággal, és tulajdon olly édességgel lehet magyarúl-is írni, valamint leg-ékefebb Európai nyelveken. Valameddig a' magyar nyelv Nemzetünk' szájából egészen ki nam hal, betsben léfzen *Hallernak* és *Bárótzinak* magyarsága. — Mennyire nem mentünk már-is a' Poézisban! - - *Rájniz, Szabó, Révai!* - - *Fuludi, Pétzeli, Gyöngyösi!* - - *Szívünkbe írtuk már ditső neveteket!* - - *Anyos!* - - tégedet nem esmér a' Világ! el felejtve nyúgfol firodban; nints, ki meg-mondaná Hazádnak, hogy bened jövendőbéli edgy díszétől fosztatott meg! - - -

De tsak a' Poézis ám majd egyedül, a' mellyben nyelvünk a' tökéletességhez láttatunk közelíteni. Egyéb Tudományokban még nem sok jó munkákat mutathatunk. Vallyon, mikor érjük hát el azt a' boldog időt, hogy az idegen nyelveket nem értő Magyar Hazafi-is a' magáén olvashasson, magának mindenféle Tudományt szerezheffen? — Isteni Tudományt; Edgyházi, Világi Törvényeket és Történeteket; Orvosi, Bóltselkedési, és Hadi Tudományokat elegendőképpen tanulhasson? — Ugyan ez az a' fontos ízél, mellyet mái Íróink hová hamarébb el-érni, olly ditséretesen törekednek. Így tettek más Nemzetek-is elsőben; edgyik a' másiktól költsönezte tudományát; nyelvére fordította; magáévá tette. Miért nem kellene minékünk-is így tselekednünk, míg magunk-is víszontag remekeket adhatnánk? — Eljött az idő-fark,

fark, mellyben minden szempillantás drága; minden halogatás káros, és veszedelmes,

A' fordítás azomban nem olyan könnyű, nem olyan tsekély dolog, mint némellyek vélik. Nints ennél nehezebb a' nyelvekre nézve; valamint szintén hogy, a' jó fordításnak haszna-is, meg-betsülhetetlen. Azt-is bátran el-lehet mondani, hogy edgy Fordítónak, bár nem annyi értelemmel-is, leg-alább annyi jó ízléssel kell bírni, valamint a' Munka' Szerzőjének. Sőt még olyan tulajdonságok-is meg-kíváncsáttnak amattól, mellyek nélkül ez el-lehet. A' munkának el-intézete, a' gondolatoknak ki-fejezése, a' befűződnek módgyaiban való rándulások, - - minden tetűzésben áll a' Szerzőnek; a' Fordítónak ellenben semmi fints hatalmában: a' gondolatokban, a' gondolatoknak rendében, a' szókban, a' szóknak öszve-alkotásában, - - mindenütt az eredeti-írást keli követnie, a' könyv-szerzőt éppen úgy kell néki ezen az idegen nyelven beszéltetni, a' miként beszél vala, ha maga benne írt volna: az eredetiséget mindenben ki kell pótolnia. Ha tehát az Író az első rendű nagy Elmék között való, nagy igazságtalanság lenne, Fordítójának leg-alább utánna az első helyet nem engedni. — Erre a' betűletre, mellyhez a' nagyra származott elme nem lehet érzéketlen, senki nem juthat, hatsak bizonyos regulákhoz nem alkalmaztattya magát, mellyek edgy olly fikos úton menésér bátrabbá tészik, és könnyebbé. A' Mesterség ugyan soha se tfinált még minden ő törvényeivel nagy elmét: szűletni kell nékie, és már a' Természettől az emberbe öntetődni; szükségesekek nékie mindazonáltal még-is, bár melly kevesek legyenek-is azok, bizonyos regulák, mellyek segélytségével tehersegei előbb ki-fejtődvén, leg alább hamarébb tökéletességre jutlanak. — Illy Regulákat
aka-

akarok én itt: *A' Fordításnak Mesterségéről*, ama híres Göttingai Professor Gatterer Úr után, a' *Magyar Műsának* érd. Olvasóival közleni. Nem olyan Regulák ugyan ezek, hogy őket szolga módra kellesték követni: nem; sokkal szabadabb a' Tudósnak Társasága, hogy sem szoros határokat szabhatnék eleibe. Tanátslások ezek inkább, mint törvények; javaslatok olly Hazafiakhoz, kik velem edgyütt a' Nemzetnek hasznát keresvén Hazájuk Magyarainak kedvéért hasznos Könyveket anya-nyelvünkre fordítgatnak.

I.

Közönséges Regulák,

Természet szerént való dolog, hogy az embernek a' nyelvet, a' mellyből és a' mellyre fordítani akar, tudni kell: még-is olly fordítók látunk gyakran meg-jelenni, kik sem edgyiket, sem a' másikat nem értik. —

Értetni kell továbbá a' dolgokat, mellyek a' fordítandó Könyvben foglaltattnak; különben lehetetlen, hogy az Írónak értelmét igazán ki-fejezze. Az öregebbik *Pliniust* p. o. olly Természet-visgálónak kell fordítani, ki edgyfzersmind a' Régiségnek mesterségeit-is esméri.

A' Fordítónak olly kész tehetséggel kell bírni, hogy mindenik szó-ejtésnek érdemét, a' dolognak mi-voltához képpelt izenként meg-tudgya határozni; ne-hogy azoknak választásában tudatlanságát, vagy gondatlan restségét árúllya-el; edgy szóval, jó izlésének kell lenni.

Az Író' elméjének természeti indúlkttyát szorgalmatosan ki kell néki tanulni: másként nehezen fogja az eredetiségnek tekintetét; a' mi mindazonáltal
szük-

szükséges, a' fordításnak meg-adhatni. Az Íróknak külömbsege majd a' gondolatokban, majd az írásmódyában, majd mind a' kettőben edgyszersmind mutatya magát. Edgyik rövid, és akarja, hogy Olvasói magok-is gondolkodgyanak. Másik bő szavú, és minden gondolattyát, úgy szólván, eleibe *Syllabisállya* az Olvasónak. Edgy ír bőltsekedve, más eleven-séggel. *Curtius* tetfzik írása' tsínosságaért, és *César* nem kevesebb örömmel olvastatik, noha minden pipe-rétől meg-vagyon-is fosztattva. Az Írók' béllyege' ily nagy külömbségének a' fordításban-is szembe kell tűnni.

Tulajdonképpen tsak *magához hasonlót* kell az embernek fordítani. Edgy Magyar *Cicero* p. o. igen szerentsélen fordítást adna. *Plinius'* Leveleiből; mivel a' Fordítónak a' Könyv-Író' indulatait, minéműségeit, egészen magára kell öltözni: miképp' tselekedheti pedig ezt, ha természeti hajlandóságai annak tulajdonságaival nem edgyeznek? — A' régi Rómáknak munkáikból igen keveset mutathatunk még magyarúl; a' többi közzül talán azon okból-is, mivel a' Deák még eddig mintedgy második anya-nyelvünk lévén, azokat az eredeti írásban olvashattuk. De ki az vallyon mindazáltal közöttünk, a' ki ugyan azon Deák nyelvnek méltóságát esmérven, a' Magyar *Lukánust* annyival nagyobb gyönyörűséggel nem olvasa? fordittásának félben szakadását igaz szívből ne fajnállya? — *Corn. Népos*, *Sallustius* alkalmasint vagynak fordittva. *Virgilius* annyi Fordítót talált közöttünk, a' mennyihez tsak kevés Nemzetnél lehetett szerentséje; bátor mind eddig világosságra nem jött-is. Reménylhetni, hogy *Horváth Adám* Ur kívánságunknak, ígéréte szerént, eleget fog-tenni; — ki még kedvelebb dolgot tselekeszik vala, hogy ha
a' né-

a' négyes *Vershez* e! annyira nem ragaszkodván, annak a' felséges Költemények fordításában inkább a' kér farkút választotta volna; melynek, kiváltt a' fordításra, jobb és alkalmatosabb, sőt kellemetesebb voltta, nyilvánosság. De mennyivel inkább óhajthatnok, hogy a' Görög és Deák mértékre vett *Vers*eknek ama' nagy Mestere, a' fzerént a' mint a' *M. Hel. Vez. Kalauzában* már példáját adta, tovább-is fordítaná? — Mitsoda bétűletére nem válna mind magának, mind a' Nemzetnek! — De a' tárgyunkra vizsgálva-térvén:

Igen jól tselekezik az ember, ha edgy egész darabnak fordítását eleintén csak *hamarjában* és mint-edgy első hevenyében *papírosra veti*, és azután *lassanként úgy jobbltgattyá*. Így az edgyik által a' fordításnak eredeti hangozatot ad, a' másik által a' gántsoktól és hirtelenkedés hibáitól meg-menti. Edgy érdemes Hazafi, minekutánna *Fleurnek* az Edgyházi Történetekről írt amaz ésméretes *Elmélkedéseinek* magyarázását el-végezte volna, *Millótnak* közönséges *Históriáját* illy formálág fordíttya; olly Férjfiú fzerentsénkre, ki az illy edgy munkának fordításához meg-kívántató tudományok mellett, a' magyar nyelvet-is tökéletesen bírja.

A' Régi Íróknak fordításokban, munkáiknak legjobb ki-adásokkal kell élni, az az, a' melyek' az Írásnak rendit leg-jobban, leg-igazábban elő-adgyák, és nehezebb 's homályosabb helyeit jegyzésekkel világosittyák. Ha a' tanuló Iffiúnak vagyon alkalmazható azon Régi Írót, kit ő idővel nyelvére által-tenni szándékozik, valamelly tudós Férjfiú által magának szóval meg-magyaráztatni, igen jól tselekezik, ha azt el-nem mulattya. A' Pesti Fő-Olkoláknál tanuló Iffiaknak ugyan nincs okok ez iránt a' pa-rasz-

nafra. Mennyit nem lehet edgy *Koppitól* tanulni! és melly örömet nem szolgál akárkinek!

A' Régi Íróknak munkáik többnyire már külömb külömb-féle mái nyelvekre vagynak fordítva. Ezek a' fordítások a' Magyarazónak szép szolgálatot tehetnek; de önként értetődik ám, hogy ha elég alkalmatos, azokat használni. Így vagyon a' mostani nevezetesebb Nemzetbéli Írókra nézve-is. *Miltonnak Paradtsómát*, vagy *Vassónak Jérusálemét*, avagy *Youngnak Ejtszakáit* (a' Költőkről szólván p. o.) ha ki nyelvünken kiakarná adni (a' mint ehhez az útolsohoz már bizonyos reménységünk-is van) segélytséggül veheti a' Frantz, Német, s t. fordításokat.

Hogyha a' Fordításnak, a' mit senki se fog tagadni, ez Eredeti-írás' másának és jól el-találtt képének kell lenni, tehát azt, a' mi az eredet-írásban van, mind, és, hatsak lehetséges, ugyanazon renddel, ki kell nékie fejezni: se többet, se kevesebbet nem szabad nékie magában foglalni. Nem szabad tehát a' Fordítónak az eredet-íráshoz se hozzá adni, se pedig tölle valamit el-venni. Ha többet foglal a' Fordítás magában, tehát *Környül-írás*; ha kevesebbet, *Kivonás* (*Extractus*) kövérkezésképpen edgyfzer sen tulajdonos fordítás. Edgyfzóval: A' fordításnak az eredeti-írás' hiv és igaz másának kell lenni. Ezt tartom én minden jó fordítás első közönséges fundamentomának; mellyből minden egyéb különös regulák önként és minden erőltetés nélkül következnek.

(A' többi következik.)

